

УДК 070:325.8](477)''19''

КРАВЕЦЬ Данило,

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу рукописів
Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника НАН України,
старший викладач кафедри історії, музеєзнавства
та культурної спадщини Національного
університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)

danylo.m.kravets@lpnu.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1963-9678>

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У ПУБЛІЦИСТИЦІ МИХАЙЛА ДЕМКОВИЧА-ДОБРЯНСЬКОГО (1905–2003 рр.)

У статті досліджується ідея державності як концептуальна засада публіцистики Михайла Демковича-Добрянського. З'ясовано, що світоглядні акценти М. Демковича-Добрянського базувалися на патріотизмі, активній національній свідомості та антиімперському наративі державної самостійності України.

М. Демкович-Добрянський – історик, публіцист, редактор, перший очільник Української служби Радіо Свобода (1956–1972). Свою публіцистичну діяльність почав на початку 1930-х рр. в авторитетному львівському журналі «Дзвони». Тут він популяризував державницькі ідеї В. Липинського та його послідовника В. Кучабського, аналізував устрій тогочасних європейських країн. М. Демкович-Добрянський, зокрема, порівнював ідеї італійського фашистського корпоративізму та принципи класократії В. Липинського.

Після Другої світової війни М. Демкович-Добрянський продовжував відстоювати ідею української самостійності на сторінках діаспорних видань та на хвилях Української редакції Радіо Свобода. Долучився і до створення монументальної «Енциклопедії Українознавства», що виходила на Заході у другій половині ХХ ст. Він редагував такі важливі статті-гасла енциклопедії як «нація», «Українська Народна Республіка в екзилі» та ін. М. Демкович-Добрянський виступив автором передмови до праці діяча часів УНР О. Лотоцького «Симон Петлюра, як політик і державний діяч» (1951) та відзначив визначну роль головного отамана УНР у творенні традиції українського державтворення.

Під редагуванням М. Демковича-Добрянського у мюнхенському журналі «Проблеми» розпочалася велика полеміка щодо питання українсько-польського

порозуміння в контексті майбутнього утворення незалежних України та Польщі. М. Демкович-Добрянський був одним з небагатьох вчених у діаспорі, який вирішив неупереджено простежити питання відносин між українцями і росіянами упродовж століть. Публіцист пророче вважав, що майбутня доля України як окремої, самостійної держави залежала від того, чи вдасться розв'язати проблему «Росія–Україна».

При написанні статті було використано історичний, хронологічний, біографічний та компаративний методи.

Ключові слова: Михайло Демкович-Добрянський, державницька ідея, В'ячеслав Липинський, журнал «Дзвони», українська діаспора, публіцистика.

THE CONCEPT OF UKRAINIAN STATEHOOD IN THE PUBLICISTIC WORKS OF MYKHAILO DEMKOVYCH-DOBRIANSKYI (1905–2003)

The paper examines the idea of statehood as a conceptual foundation in the publicistic works of Mykhailo Demkovych-Dobrianskyi. It is established that Demkovych-Dobrianskyi's worldview was rooted in patriotism, active national consciousness, and an anti-imperial narrative advocating for Ukraine's political independence.

Mykhailo Demkovych-Dobrianskyi was a historian, publicist, editor, and the first head of the Ukrainian service of Radio Free Europe (1956–1972). He began his publicistic career in the early 1930s in the esteemed Lviv-based journal «Dzvony». There, he promoted the statehood ideas of Viacheslav Lypynskyi and his follower Vasyl Kuchabskyi, and analyzed the political systems of contemporary European nations. Demkovych-Dobrianskyi notably compared the ideas of Italian fascist corporatism with Lypynskyi's concept of classocracy.

After World War II, M. Demkovych-Dobrianskyi continued advocating for Ukrainian independence through the pages of diaspora publications and on the airwaves of Radio Free Europe's Ukrainian Service. He also contributed to the monumental «Encyclopedia of Ukrainian Studies», published in the West in the second half of the 20th century. Among other contributions, he edited key encyclopedia entries such as «nation», «Ukrainian People's Republic in exile» and others. Demkovych-Dobrianskyi authored the preface to UNR figure Oleksandr Lototskyi's work «Symon Petliura: As a Politician and Statesman» (1951), in which he highlighted Petliura's crucial role in shaping Ukraine's state-building tradition.

Under the editorship of M. Demkovych-Dobrianskyi, a major debate began in the Munich journal «Problem»y concerning the issue of Ukrainian-Polish reconciliation in the context of the future formation of independent Ukraine and Poland. M. Demkovych-Dobrianskyi was one of the few scholars in the diaspora who decided to impartially examine the relationship between Ukrainians and Russians over the centuries. The publicist prophetically believed that Ukraine's future as a separate,

independent state depended on whether the «Russia-Ukraine» problem could be resolved.

The article employs historical, chronological, biographical, and comparative methods.

Keywords: *Mykhailo Demkovych-Dobrianskyi, statehood idea, Viacheslav Lypynskyi, «Dzvony» journal, Ukrainian diaspora, publicistic.*

Постановка проблеми. З відомих причин ідея державності в історії України стала ключовим елементом національної ідентичності та політичного розвитку українського народу. Вона формувалася протягом багатьох століть, починаючи з ранніх державних утворень, таких як Руська держава, і проходила через складні історичні етапи, зокрема литовсько-польське правління, Козацьку державу Богдана Хмельницького та боротьбу за незалежність у ХХ ст. Протягом цього часу українська державність зазнавала численних викликів, включаючи втрату суверенітету, колонізацію, а також постійні зовнішні загрози. Проте прагнення до власної державності залишалося незмінним і стало однією з основних рушійних сил українського національно-визвольного руху, що врешті призвело до відновлення незалежної української держави в 1991 р. та її збереження під час повномасштабного вторгнення Росії у 2024 р.

В історії української публіцистики ХХ ст. помітно вирізняється творчість видатного історика, громадсько-політичного діяча, публіциста, есеїста, редактора, літературного критика Михайла Демковича-Добрянського (1905–2003).

Аналіз наукових публікацій. Історіографія ідеї державності в історії України є багатогранною та відображає різні підходи до інтерпретації цього явища, що формувалися в різні періоди. Дослідження української державності має глибокі корені, починаючи з праць літописців Київської Русі і козацької доби. У ХІХ ст. українські історики, такі як М. Грушевський, почали систематизувати досвід українського державотворення, наголошуючи на безперервності національних традицій державності. Радянська історіографія,

своєю чергою, намагалася мінімізувати або викривити український державотворчий досвід, акцентуючи на спільності історії з Росією. Для прикладу можемо згадати томи «Історії Української РСР» (1977–1979). Після здобуття незалежності України відбулося переосмислення ідеї державності, а дослідники зосередилися на вивченні історії автономних українських політичних утворень та їх ролі у формуванні національної ідентичності. Сучасні дослідження спрямовані на розширення джерельної бази та аналіз міжнародного контексту української державності (напр., праці таких істориків як О. Патриляк, Я. Грицак, С. Плохій та ін.).

Аналізові творчої спадщини М. Демковича-Добрянського присвячено кілька наукових статей, опублікованих автором представленого дослідження, проте до цього часу не були вивчені державницькі й антиімперські наративи у публіцистиці діяча.

Мета статті: на основі публікацій та архівних матеріалів виокремити ідею державності як концептуальну засаду публіцистики М. Демковича-Добрянського крізь призму осмислення суті української національної ідеї у світогляді публіциста.

Виклад основного матеріалу. М. Демкович-Добрянський народився 1905 р. у с. Лагодів на Львівщині. У 1920-х рр. навчався у Львівській академічній гімназії, де вступив до лав Союзу української націоналістичної молоді. Наприкінці навчання майбутній публіцист перейшов від націоналістичних ідей до більш поміркованих національно-демократичних, а згодом приєднався до партії Українське національно-демократичне об'єднання.

На початку 1930-х рр. М. Демкович-Добрянський отримав стипендію на навчання в Українському науковому інституті у Берліні. Це – авторитетна установа, створена 10 листопада 1926 р. Інститут засновано Українським товариством допомоги біженцям, яке очолювала дружина колишнього гетьмана

Української Держави П. Скоропадського – Олександра Скоропадська. Інститут існував як філія Берлінського університету Фрідріха Вільгельма. Директором установи був знаний історик Д. Дорошенко. У Німеччині він заприязнився з українським інтелектуалом В. Кучабським – учнем засновника ідеї українського державницького консерватизму В. Липинського. Серед української політичної еміграції міжвоєнного періоду провідне місце посідали два угруповання: націоналістичне (Українська військова організація, згодом – Організація українських націоналістів) та консервативне (прихильники гетьмана П. Скоропадського). У той час українські консерватори в Німеччині діяли легально, хоча своїми впливами серед еміграції дещо поступалися УВО–ОУН. Гетьманці мали незаперечний вплив (до початку 1930-х рр.) у культурно-освітній організації «Українська громада», а їхньою опорою був згаданий Український науковий інститут. Вони також підтримували зв'язки з офіційними німецькими консервативними колами [2, с. 289]. Завдяки В. Кучабському М. Демкович-Добрянський зацікавився ідеями В. Липинського. Про це, зокрема, свідчить його лист на адресу видавництва Української Загальної Енциклопедії (УЗЕ) у Львові з проханням надати довідку про ідеолога українського консерватизму [3, арк. 1].

На поч. 1930-х рр. М. Демкович-Добрянський повертається з Німеччини до Львова і починає працювати в авторитетному журналі «Дзвони». Видання було засноване у 1931 р. зусиллями митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького. Серед дописувачів та редакторів журналу були: богослов Г. Костельник, літературознавець М. Гнатишак, славіст К. Чехович, історик М. Чубатий, критик Ю. Редько. Редакційну колегію очолив ректор Львівської Богословської академії Йосиф Сліпий. На сторінках «Дзвонів» публікувалися видатні особистості – Б. Лепкий, Б.-І. Антонич, Ю. Липа, У. Самчук, Н. Королева, Р. Завадович та ін. Журнал інформував про факти

сталінських репресій, голодомору та атеїстичну, антицерковну боротьбу в СРСР [4, с. 8].

М. Демкович-Добрянський був тісно пов'язаний з редакторами та видавцями «Дзвонів». На поч. 1990-х рр. у листі до відновленого у Львові видавництва «Мета» М. Демкович-Добрянський згадував про свою працю в журналі «Дзвони»: «Редакція «Мети» мала у своєму штаті три особи: Володимир Кузьмович – головний редактор, Микола Гнатишак і автор цих рядків. Я прийшов до редакції в кінці 1933-го р. Гнатишак і я (пізніше прийшов Іван Дурбак) робили тижневик ХНС [«Христос Наша Сила» – Д. К.]. Після окупації Західної України радянські спецслужби вбили В. Кузьмовича на засланні, а його колега М. Гнатишак помер у Чехословаччині [5, арк. 1].

М. Демкович-Добрянський працював і над випуском останнього номера «Дзвонів», надрукованого 3 вересня 1939 р.: «Я був сам у редакції, оба мої колеги мали шкільні вакації (оба працювали в школах, Кузьмович інспектор середніх шкіл, Гнатишак учитель малої семінарії). Першого вересня німецькі літаки бомбардували Львів і я сумніваюся, чи цей номер газети дійшов до читача. Тішуся, що він десь зберігся» [5, арк. 1]. На думку М. Демковича-Добрянського «Дзвони» мали зробити християнську мораль активним учасником українського політичного та громадського життя і саме на засадах християнства мала будуватися майбутня українська держава.

Між провідними галицькими виданнями – журналом «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник»), з одного боку, та «Дзвони» і «Нова Зоря», з іншого боку, розгорілась велика полеміка між так званими монархістами та прихильниками націоналістичних ідей. Диспут розпочався дискусією між Д. Донцовим та В. Липинським. На бік В. Липинського пристав і М. Демкович-Добрянський, який належав до Братства класократів-монархістів, що було засноване у 1930 р. та поширював їх ідеї редагуючи журнал «Дзвони». Для

Д. Донцова питання нації було ключовим задля творення незалежної України, він вважав найбільшим ворогом імперіалістичну Росію у всіх її проявах. Зі свого боку В. Липинський наполягав, що націоналізм розвиває в еліті культурно-релігійну («Україно-руйнуючу») свідомість, а натомість слід розвивати територіально-політичні («Україно-творчі») ідеали [6, с. 166].

У № 11 за 1936 р. М. Демкович-Добрянський опублікував власний переклад з німецької мови частини книги В. Кучабського «Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках» («Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923») (Берлін, 1934): «Книга має свою актуальність у зв'язку із листопадowymi спогадами, бо в яскравий спосіб зображують листопадіві помилки з-перед вісімнадцяти років. Книжка написана в дусі активного українського патріотизму, змальовує, видима річ, також і безліч прикладів великої посвяти українського народу для здійснення своїх державницьких аспірацій та проявів позитивного зусилля організувати наше життя власними силами» [7, с. 263]. Відзначимо, що повноцінний український переклад праці В. Кучабського про невдалу спробу творення української державності, вийшов лише у 2015 р.

Не міг оминати М. Демкович-Добрянський і праць самого ідеолога українського державницького консерватизму В. Липинського, зокрема його знакову книгу «Україна на переломі»: «Ніякий другий історичний твір не просякнутий такою глибокою любов'ю до України, як «Україна на переломі». З повним почуттям відповідальности за свої слова можу сказати: Липинський це новий Шевченко» [7, с. 260]. Оглядач палко підтримував ідею української держави у формі класократичної монархії. На думку М. Демковича-Добрянського, усі нові політичні ідеології та течії, що виникали у різних країнах, намагалися якимось чином впорядкувати суспільні відносини. Серед таких течій був і більшовизм, якому українці мали б протиставити власну ідеологію, а саме

– класократію у формі монархії: «Бо універсальній ідеї більшовизму мусимо протиставити універсальну ідею українства. Ця універсальність ідеї Липинського дає українству знову великий зміст» [7, с. 265]. Саме московський більшовизм, на думку публіциста, був найбільшою загрозою для західної цивілізації, дарма, що виник у Європі.

Подібну думку простежуємо і в огляді М. Демковича-Добрянського на книгу іншого знаного представника українського консерватизму – Ю. Липи. У «Призначенні України» Ю. Липа накреслив шлях духовного визволення «від чужих концепцій, чужих оцінок, чужих вартостей», бо «ніяка ідея не викликала понуріших наслідків... як ідея обниження українства», тобто висміювання, компрометація джерел національної духовності. Ю. Липа навчає читача обминати дороговкази, поставлені чужинцями, щоби звести українців на манівці, та водночас веде наукову полеміку – «майстерний фехтунок справжнього українця проти змови чужих істориків» [4, с. 195].

М. Демкович-Добрянський намагався порівнювати в дечому схожі у той час ідеї італійського фашистського корпоративізму та класократії В. Липинського. Діячі фашизму в Італії, як і послідовники українського мислителя, протиставляли свої погляди таким «негативним», вважалося, явищам, як лібералізм та партійництво. Сам оглядач відзначав, що ідеї корпоративізму (становя організація суспільства, сперта на співпрацю між суспільними класами) могли би бути актуальними для українців, хоча сам фашизм як систему вважав лише перехідним етапом до класократичного суспільства [8, с. 570]. Відзначимо, що окремі ідеї фашизму були доволі популярні серед тогочасної європейської молоді, у тому числі української.

Крізь призму ідей В. Липинського М. Демкович-Добрянський намагався проаналізувати політичний устрій тогочасної британської монархії. Смерть короля Едварда VII у 1936 р. сколихнула західний світ та стала причиною

великих дискусій у пресі щодо характеру інституції королівської влади у Британській імперії. На думку М. Демковича-Добрянського, в тогочасній Європі 1930-х рр. відбувалася деградація ідеї влади, адже «слабосильні «der letzte Mensch» («остання людина», за висловом Ф. Ніцше) всеціло опановує народне життя». Лише у Великій Британії влада була стабільною, як ніде інде на континенті, хоча, на думку багатьох оглядачів, Британія все ж не була класичною монархією, а радше республікою. Публіцист порівнював політичний устрій Британії із ладом Римської імперії: «Одні й ті самі методи панування бачимо в Англії, що в Римській імперії. Тут і там зводяться вони до двох основних засад: 1. Погодити дві протилежні життєві рації – рацію завойовника і рацію завойованого, гармонійного компромісу двох різних законів та 2. Вичути, до яких меж можна посунутися в імперіалістичнім розгоні та вміти здобутися на відвагу відпружити натягнену струну, щоб не переступити імперативу «жити самому, але й другому дати жити» – чого, наприклад, не вміють французи» [9, с. 58]. Британська аристократія зберігала панівні позиції в імперії, адже, на відміну від, наприклад, старої польської шляхти, не була ізольована від нижчих верств суспільства та постійно оновлювалася «здоровими силами з низу». У своїй неопублікованій доповіді «Причини державницьких невдач» М. Демкович-Добрянський підкреслював, що саме брак української провідної верстви, яка за століття або спольщилася, або змосковщилася, став на заваді утвердження української державності у першій половині ХХ ст. [19, арк. 5].

М. Демкович-Добрянський, як і багато інших українців досліджував політичні системи тогочасних європейських держав. На підтвердження тези про ідеологічний занепад у західній політиці М. Демкович-Добрянський наводив книгу львівського публіциста Р. Єндика про А. Гітлера (Львів, 1934). Оглядач вважав, що Р. Єндик у вступі до книги лише повторював думки В. Липинського про те, що тогочасна доба характеризувалася «цілковитим розвалом

економічного, політичного і культурного життя». Не звинувачуючи автора книги у плагіаті, рецензент радів з того, що ідеї В. Липинського поширюються серед українців. Образ А. Гітлера і націонал-соціалізму загалом у зображенні Р. Єндика вийшов надто ідеалізованим. Оглядач вважав, що у книзі варто було б представити і «другу сторону гітлерівської медалі». З подивом М. Демкович-Добрянський читав частину книги, яка стосується расової теорії А. Гітлера: «Дивно, як взагалі такі речі можна було писати в добі великого розвитку наук, пов'язаних з проблемами раси, як можна було собі аж так закрити з об'єктивних вислідів науки. А ще більше дивно, як того роду думки, оперті виключно на натуралістичний дарвінізм, який вже зовсім втратив науковий характер, могли так сильно вплинути на громадське життя в країні Фіхте, Гегеля, Шеллінга» [10, с. 42]. Оглядач вважав, що Р. Єндик як антрополог мав би спростувати расові погляди А. Гітлера. Німецький лідер своєю красномовністю, граючи на народних почуваннях, розбурхав антисемітизм у німецькому суспільстві, що особливо проявилось після приходу А. Гітлера до влади. М. Демкович-Добрянський із сумом відзначав, що книжечка Р. Єндика може стати для українців джерелом гітлерофільства.

М. Демкович-Добрянський, будучи прихильником державницького світогляду В. Липинського, вважав, що українці повинні йти до власної державності, уникаючи принципу «мета виправдовує засоби», яким зловживали націоналістичні середовища: «Не приймаємо макіавелізму як методи політичного ділання, там більше в площині приватного життя, бо визнаємо, що для важливої справи треба чистих заходів, що до великого діла чи великої ідеї можуть допровадити лише чисті засоби. Вважаємо релігію і етику абсолютними вартостями і не зводимо їх в нівець натуралістичним або позитивістським способам інтерпретації» [11, с. 463]. Публіцист закликав шукати політичної мудрості не у «Володарі» Н. Макіавеллі, а у писаннях античних авторів, адже, на

думку дослідників, методи макіавеллізму не принесли користі Італії. У зв'язку із цим оглядач вітав український переклад «Анналів» Публія Корнелія Тацита (Станиславів, 1935) та закликав видавців не зупинятися на досягнутому.

Два числа журналу «Дзвони» були присвячені В. Липинському: одне – з приводу смерті (в червні 1931 р.), друге – з приводу річниці смерті (в червні 1932 р.). В. Кучабський, В. Залозецький, М. Демкович-Добрянський, гостро полемізуючи з такими часописами, як: «Богословія», «Студентський Шлях», «Вікна», «Шлях Виховання і Навчання», «Шлях Нації», послідовно обстоювали політичні погляди В. Липинського. Відзначимо, що ідеї В. Липинського піддавалися критиці у західноукраїнському інтелектуальному середовищі, зокрема, О. Колтонюк у своїй статті розкритикував гетьманський рух та його ідеї. Автор вважав, що «форма класократичної держави» є «пережитком», а британська монархія, на його думку, насправді була «радше республікою». Д. Демкович-Добрянський рішуче не погоджувався з такою позицією: «По всій Європі від літ ідуть намагання замінити старий суспільний лад, оснований на капіталістично-демократичних засадах, новим, що більш відповідав би зміненим обставинам. Італія, Австрія, Швейцарія, Німеччина переводять у тім напрямі реформи й заводять основи для класократичного (станового) ладу» [12, с. 244]. Публіцист вважав, що О. Колтонюк доволі поверхово зрозумів суть консерватизму В. Липинського.

Під час Другої світової війни М. Демкович-Добрянський працював в Українському Центральному Комітеті, що діяв у Західній Україні з дозволу німецької окупаційної влади. Після війни публіцист опинився на території Німеччині у таборах для переміщених осіб (Ді-Пі). Під його редагуванням у мюнхенському журналі «Проблеми» розпочалась велика полеміка щодо питання українсько-польського порозуміння в контексті майбутнього утворення незалежних України та Польщі. Відомий львівський адвокат С. Баран у статті

«Ліпше пізно, як ніколи. Сто літ українсько-польських взаємин в Галичині» писав, що саме поляки першими почали писати про порозуміння одразу після закінчення війни. Польський публіцист Є. Бельський з Мюнхена виступав «за державну суверенність України на всіх її етнографічних землях. Об'єм і форму свого сусідського співжиття вирішать між собою обі суверенні держави – польська і українська». На сторінках української і польської еміграційної преси йшла жвава дискусія на тему українсько-польських взаємин, при цьому українські публіцисти вміщували статті в польській пресі («Kronika»), а польські – в українській («Наше Життя») [1, с. 159].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. набула особливої актуальності проблема українсько-російських відносин в історичній перспективі. М. Демкович-Добрянський був одним з небагатьох вчених у діаспорі, який вирішив неупереджено простежити питання відносин між українцями і росіянами упродовж століть. Публіцист пророче вважав, що майбутня доля України як окремої, самостійної держави залежала від того, чи вдасться розв'язати проблему «Росія–Україна». Станом на тепер для вирішення цього завдання потрібні як військові перемоги над ворожою армією, так і наукові дослідження українсько-російських стосунків. На базі цих досліджень політики незалежної України мали би будувати відносини з північним сусідом. М. Демкович-Добрянський слушно вважав, що в умовах радянського тоталітаризму неможливо було проводити об'єктивні наукові дослідження на тему українсько-російських відносин. Керівною партією СРСР були встановлені два догматичні погляди на цю тему: 1) український народ, який унаслідок польсько-литовської експансії на Схід було відірвано від єдиної древнеруської народності, нічого іншого не прагнув, як тільки возз'єднання з народом російським, ця мета була здійснена у Переяславі 1654 р.; 2) після Переяслава

український народ не бажає нічого іншого — тільки на віки вічно залишитися в єдності зі своїм старшим братом.

Тематика боротьби з російським імперіалізмом були однією з ключових у публіцистичній спадщині М. Добрянського. Автор вважав, що українцям у вільному світі варто було більше уваги приділяти питанням майбутнього України, зокрема її стосункам з Росією та Польщею. Публіцист закликав українців більше цікавитися історією своїх сусідів та не брати приклад з росіян, у яких є «ніби вроджена хвороба: нездібність об'єктивно пізнати українську справу, а ще менше здібності її позитивно оцінити (винятки, очевидно, є, але тут вони тільки підтверджують загальне явище)».

Упродовж 1950–1980-х рр. М. Демкович-Добрянський долучився до створення та редагування десятків статей-гасел для монументального видання «Енциклопедії Українознавства». Ще у 1952 р. у листі до знаного філолога Ю. Шевельова публіцист підкреслював пріоритетність роботи над Енциклопедією: «Як настане нормальний для мене час, статті для ЕУ – перша справа, за яку берусь» [13]. М. Демкович-Добрянський рецензував та редагував такі «непрості» гасла, як: «Українська Національна Рада у Львові» (1941), «Українська Національна Рада у Києві» (1941), «Українська Національна Рада» (1947–1978), «Українська Народна Республіка в екзилі», «Український Союз Хліборобів Державників», «Фольксдойче», «Український Національно-Державний Союз», «Ганс Франк». Надсилаючи М. Демковичу-Добрянському ці гасла на рецензування, В. Кубійович зауважував: «Всі ці гасла є «делікатні». Деякі події представляються і засвітлюються різно різними партіями чи партійними діячами. Але наш «делікатний підхід» до проблеми не може полягати в тому, щоб ми пропускали деякі інформації». Зокрема, щодо гасла «Українська Національна Рада» [14, арк. 12]. М. Демкович-Добрянський пропонував більш детально представити правову структуру та взаємини між УНРадою та

президентом УНР в екзилі, а також відзначав, що «треба делікатно написати, що є два табори УНР» [14, арк. 14]. Українська Народна Республіка в екзилі від імені її політичних інституцій – Української Національної Ради (УНРади) та Державного Центру УНР – підтримувала видавання Енциклопедії Українознавства. М. Демкович-Добрянський, як і дехто з інших авторів та редакторів Енциклопедії, входив до складу УНРади.

М. Демкович-Добрянський під псевдономім «Лагодівський М.» опублікував працю «Державно-правові підстави української справи», видрукувану «Українською службою освідчення». Автор простежував генезу української державності від часів Русі до СРСР. У передмові М. Демкович-Добрянський наголошував на об'єктивних факторах існування української державницької ідеї: «З-поміж об'єктивних основ українського державництва найбільш фундаментальною підставою є історичний факт існування української держави княжого періоду: Київська Русь, Галицько-Волинська Держава, Литовсько-Руська Держава» [15, с. 2]. Перебуваючи у складі імперій, українські науковці не мали можливості досліджувати питання, пов'язані з державницькими стремліннями народу: «Тому, що українська наука довгий час не мала змоги розвиватися вповні вільно й незалежно від московських впливів. Українська громадська думка не має й досі ясного погляду на княжу київську добу нашої історії. Ще досі трапляються погляди, схильні признавати тяж москвинам право співласности до цього історичного періоду» [15, с. 3]. Автор справедливо наголошував, що «привласнення» Росією історії Київської Русі матиме дуже негативний вплив на існування майбутньої, незалежної української держави. Розмірковував М. Демкович-Добрянський над феноменом української радянської «держави», зокрема над її місцем в ООН: «Істотною причиною, чому Москва рішила провести Українську Радянську Республіку до «Об'єднаних Народів», – є вимога московського імперіялізму: червона Москва, окуповуючи

цілий ряд центрально-європейських держав, увійшла в новий етап своєї імперіалістичної політики. В Москві слушно відчують, що система союзу радянських республік в дотеперішній формі вже невистачає, щоби зробити себе приємливою для тих нових народів. Тому Москва бажає витворити у світі враження, що її союзна система еволюціонує далі в напрямі від автономних республік до суверенних але зв'язаних з Союзом в одну велику радянську «commonwealth». Москва бажає переконати світ, що еволюція йде неначе за зразком англійської імперії» [15, с. 25].

Упродовж 1956–1972 рр. М. Демкович-Добрянський очолював Українську службу Радіо Свобода у Мюнхені. Значну увагу українська редакція приділяла національним проблемам у СРСР. М. Демкович-Добрянський зазначав: «Націоналізм є важливим елементом ферментів у Советському Союзі; він відіграє і відграватиме дедалі більшу роль в зміцненню натиску в напрямку перемін» [16, с. 11]. Проте керівництво Радіо «Визволення» забороняло розпалювати у програмах міжнаціональну ворожнечу: «Воно не може ні в якій формі підбурювати чи заохочувати до будь яких дій, що наражали б людей в СРСР на репресії з боку комуністичного режиму» [16, с. 13]. У листі до Президента УНР С. Витвицького автор відзначав, що особисто «опікувався» присланими матеріалами з національної проблематики, «бо советський режим нищить якраз національну специфіку України» [17, арк. 8].

Багато українців розраховували, що Радіо Свобода може слугувати інструментом для досягнення незалежної держави, проте керівництво радіостанції забороняло пропагувати ідеї, пов'язані з розпадом СРСР та утворенням на його руїнах незалежних держав. В емігрантських середовищах українських націоналістів Радіо Свобода вважалася «русофільською», адже вона не відстоювала боротьбу за українську державність. На думку президента УНР С. Витвицького, зміст радіопересилань не відповідав засадничим принципам

самостійницької політики УНРади та Державного Центру УНР. У листі до М. Демковича-Добрянського він писав: «Наприклад цензура тих передач, Вами редагованих, не допускає вислову наших сучасних змагань до державної самостійності та пов'язаних з тим інформацій про події, заяви, маніфестації» [17, акр. 6]. С. Витвицький не хотів, щоб українці в УРСР асоціювали ідеї, висловлені у програмах Радіо Свобода, з принципами українського визвольного руху в діаспорі.

М. Демкович-Добрянський виступив автором передмови до праці діяча часів УНР О. Лотоцького про С. Петлюру: «Симон Петлюра став всенациональним символом ідеї визволення України й ідеї збройної боротьби проти московського наїзду на Україну. Як символ він переходить у пам'ять народу і в національну традицію. А «петлюрівщина», слово, яке зневажливо вживали вороги, зоби принизити український визвольний рух, стало – всупереч їх намірам – синонімом боротьби українського народу з московським імперіалізмом – за власну державу» [18, с. 3].

Висновки. Публіцистична спадщина М. Демковича-Добрянського є важливою частиною історичного гранд-нарративу про безперервну традицію ідеї української державності. Розпочавши писати про державність у міжвоєнному Львові, він розвинув свої ідеї вже на еміграції. Українські інтелектуальні та політичні еліти, які опинилися на Заході, втікаючи від радянської окупації та репресій після Другої світової війни, ревно зберігали національну ідентичність майже півстоліття. Для української політичної повоєнної діаспори не було місця ані в радянських, ані у пострадянських суспільних та історичних нарративах. У нас досі немає правильного розуміння тої ролі, яку відіграла українська політична еліта на еміграції у постанні незалежної України та у збереженні української ідентичності й державності. Саме практично повна відсутність білоруської активної політичної еміграції на Заході стала однією з причин

«відкату» цієї держави до авторитаризму та зближення з Росією. Без Ю. Шевельова, О. Прицака, М. Демковича-Добрянського та інших відомих представників української еміграційної інтелектуальної еліти Україна могла б повторити долю своєї північної сусідки. Хоча й письменниця О. Забужко відзначала: «України на виїзді не буває», нагадуючи слова філософа М. Шлемкевича, що завданням еміграції було «зберегти ковчег українського завіту». Державницькі погляди української еміграції є перспективним напрямом досліджень інтелектуальної історії України.

Список використаних джерел та літератури

1. Кравець Д. Єврейський та польський дискурси у середовищі української діаспори в 1940-х – 1980-х рр. (за матеріалами архіву М. Демковича-Добрянського). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2020. Вип. 31. С. 157–164.
2. Кучабський Ю. Василь Кучабський. Довге повернення до рідної домівки. Львів, 2013. 456 с.
3. Довідка щодо передачі В. Сімовичу оригіналу листа М. Демковича-Добрянського (з Берліна), щодо В. Липинського. 1932 р. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 252, спр. 1095. 1 арк.
4. Комариця М. Українська «католицька критика»: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. Львів, 2007. 326 с.
5. Лист М. Демковича-Добрянського до редакції видання «Мета». 23.06.1992. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298, оп. 2, спр. 344. Арк. 1.
6. Комариця М. Журнал «Дзвони» (1931–1939). Систематичний покажчик змісту. Львів, 1997. 217 с.
7. Демкович-Добрянський М. Від Київської Руси до В'ячеслава Липинського. *Дзвони*. 1936. Вип. 6–7. С. 260–266.
8. Демкович-Добрянський М. Фашистівський корпоративізм і становий принцип (клясократія) у Липинського. *Дзвони*. 1934. Вип. 12. С. 564–572.
9. Демкович-Добрянський М. Ідея влади в англійській монархії. *Дзвони*. 1936. Вип. 1–2. С. 56–67.
10. Демкович-Добрянський М. З приводу української книжки про Гітлера. *Дзвони*. 1935. Вип. 1. С. 40–47.

11. Демкович-Добрянський М. (1934а). Макіавель і макіавеллізм. *Дзвони*. 1934. Вип. 10–11. С. 452–465.
12. Гелей В. Василь Кучабський: від національної ідеї до державності. Львів, 1998. 744 с.
13. М. Демкович-Добрянський. Листи. Бібліотека та архів Колумбійського Університету (Columbia University Library. Archival Collections). Архів Ю. Шевельова (George Y. Shevelov Papers, 1922–2001). Вох 2. Folder 21.
14. Листи В. Кубійовича до М. Демковича-Добрянського. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298, оп. 2, спр. 74. 21 арк.
15. Лагодівський М. Державно-правові підстави української справи. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298, спр. 163. 12 арк.
16. Добрянський М. Говорить Радіо Визволення. Новий Ульм, 1956. 144 с.
17. Листи С. Витвицького до М. Демковича-Добрянського. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298, оп. 2, спр. 433. 6 арк.
18. Лотоцький О. Вірність Великій Ідеї. Редакція і передмова М. Добрянського Париж, Лондон, 1951. 77 с.
19. Причини наших державницьких невдач. Доповіді М. Демковича-Добрянського. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298, спр. 38. 22 арк.

References

1. Kravets, D. (2020). Yevreiskiyi ta polskiyi dyskursy u seredovyshchi ukrainskoi diaspori v 1940-kh – 1980-kh rr. (za materialamy arkhivu M. Demkovycha-Dobrianskoho) [Jewish and Polish Discourses within the Ukrainian Diaspora in the 1940s–1980s (Based on the Materials of M. Demkovych-Dobriansky's Archive)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Istorychni nauky»*, no. 31, pp. 157–164 [In Ukrainian].
2. Kuchabskyi, Yu. (2013). Vasyl Kuchabskyi. Dovhe povernennia do ridnoi domivky [Vasyl Kuchabskyi. A long return to the native home]. Lviv [In Ukrainian].
3. Dovidka shchodo peredachi V. Simovychu oryhinalu lysta M. Demkovycha-Dobrianskoho (z Berlina), shchodo V. Lypynskoho. 1932 r. [Certificate regarding the transfer to V. Simovych of the original letter of M. Demkovych-Dobryanskyi (from Berlin), regarding V. Lypynskyi. 1932]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 252, file 1095. 1 ark. [In Ukrainian].
4. Komarytsia, M. (2007). Ukrainska «katolytska krytyka»: fenomen 20–30-kh rr. XX st. [Ukrainian «Catholic criticism»: a phenomenon of the 20s and 30s of the 20th century]. Lviv [In Ukrainian].

5. Lyst M. Demkovycha-Dobrianskoho do redaktsii vydannia «Meta». 23.06.1992. [Letter of M. Demkovich-Dobryanskyi to the editors of the «Meta» publication. 23.06.1992.]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 298, op. 2, file 344. 1 ark. [In Ukrainian].
6. Komarytsia, M. (1997). Zhurnal «Dzvony» (1931–1939). Systematychnyi pokazhchyk zmistu [«Dzvony» journal (1931–1939). Systematic table of contents]. Lviv [In Ukrainian].
7. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1936). Vid Kyivskoi Rusy do Viacheslava Lypynskoho [From Kyivan Rus to Vyacheslav Lipinskyi]. *Dzvony*, no. 6–7, pp. 260–266 [In Ukrainian].
8. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1934). Fashystivskyi korporatyvizm i stanovyi pryntsyp (kliasokratiia) u Lypynskoho [Fascist corporatism and the state principle (classocracy) in Lypinsky's ideas]. *Dzvony*, no. 12, pp. 564–572 [In Ukrainian].
9. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1936). Ideia vlady v anhliiskii monarkhii [The idea of power in the English monarchy]. *Dzvony*, no. 1–2, pp. 56–67 [In Ukrainian].
10. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1935). Z pryvodu ukraïnskoi knyzhky pro Hitlera [Regarding the Ukrainian book about Hitler]. *Dzvony*, no. 1, pp. 40–47 [In Ukrainian].
11. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1934). Makiavel i makiavellizm [Machiavelli and Maciavelism]. *Dzvony*, no. 10–11, pp. 452–465 [In Ukrainian].
12. Helei, V. (1998). Vasyl Kuchabskyi: vid natsionalnoi idei do derzhavnosti [Vasyl Kuchabsky: from the national idea to statehood.]. Lviv [In Ukrainian].
13. M. Demkovych-Dobrianskyi. Lysty [M. Demkovych-Dobrianskyi. Correspondence]. Biblioteka ta arkhiv Kolumbiiskoho Universytetu (*Columbia University Library. Archival Collections*). Arkhiv Yu. Shevelova (*George Y. Shevelov Papers, 1922–2001*). Box 2. Folder 21 [In Ukrainian].
14. Lysty V. Kubiiovycha do M. Demkovycha-Dobrianskoho [Letters of V. Kubiiovych to M. Demkovich-Dobryanskyi]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 298, op. 2, file 74. 21 [In Ukrainian].
15. Lahodivskyi, M. Derzhavno-pravovi pidstavy ukraïnskoi spravy [State-legal grounds of the Ukrainian case]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 298, file 163 [In Ukrainian].
16. Dobrianskyi, M. (1956). Hovoryt Radio Vyzvolennia [Radio Liberty speaking]. New Ulm.
17. Lysty S. Vytvytskoho do M. Demkovycha-Dobrianskoho [Letters of S. Vytvytskyi to M. Demkovych-Dobrianskyi]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 298, op. 2, file 433, 6 ark. [In Ukrainian].

18. Lototskyi, O. (1951). *Virmist Velykii Idei* [Loyalty to the Great Idea]. Preface by M. Dobrianskyi Paris, London. [In Ukrainian].

19. *Prychyny nashykh derzhavnytskykh nevdach*. Dopovidi M. Demkovycha-Dobrianskoho [The reasons for our state failures. Reports by M. Demkovich-Dobryanskyi]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv*. Fond 298, files 38 [In Ukrainian].

Надійшла до редакції: 20.09.2024 р.